

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

ВАСИЛЬЄВА Олександра Іллівна

УДК 352.07:332.122 (1-21)

**УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ
МОНОФУНКЦІОНАЛЬНИХ МІСТ УКРАЇНИ**

25.00.04 – міське самоврядування

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
наук з державного управління

КИЇВ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі управління містом Національної академії державного управління при Президентові України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
ЛЕБЕДИНСЬКА Ольга Юріївна,
Національна академія державного управління
при Президентові України,
доцент кафедри управління містом.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
РОЗПУТЕНКО Іван Васильович,
проректор - директор Інституту підвищення
кваліфікації керівних кадрів Національної академії
державного управління при Президентові України;

кандидат технічних наук
БОЙКО-БОЙЧУК Олег Вадимович,
експерт з питань стратегічного планування міського
розвитку, перший віце-президент Асоціації агенцій
регіонального розвитку України.

Провідна установа - Рада по вивченню продуктивних сил України
Національної академії наук України, відділ проблем
розвитку і розміщення виробничого потенціалу,
м. Київ.

Захист відбудеться *“11” березня 2004 р. о 16 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.810.01 в Національній академії державного управління при Президентові України за адресою: 03057, м. Київ, вул. Єжена Потьє, 20, к. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії державного управління при Президентові України (03057, м. Київ, вул. Єжена Потьє, 20).

Автореферат розісланий *“10” лютого 2004 року*.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.К.Майборода

Підписано до друку 08.01.2004.
Формат 60 x 84 ¹/₁₆. Тираж 100 прим. Обл.-вид. арк. 1,37.
Ум.-друк.арк. 1,16. Гарн. Таймс.
Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003 р.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві
Національної академії державного управління
при Президентові України.
03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, тел. 456-94-36.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Цивілізація нерозривно пов'язана з розвитком міських поселень. Міста завжди були і залишаються економічними, політичними та культурними центрами держави і водночас концентрують у собі всі протиріччя та проблеми економіки й суспільного розвитку в цілому. Уявити собі весь комплекс проблем, пов'язаних з управлінням таким складним утворенням, як місто, в умовах становлення та розвитку ринкових відносин можливо, якщо розглядати його як систему.

Україна - високоурбанізована країна. Майже 70% її населення - це міські жителі. Сьогодні в Україні налічується 453 міста, з яких 404, або 89% - міста з чисельністю населення до 100 тис. чол. В умовах перехідної економіки для успішного розвитку соціально-економічного комплексу міст надзвичайно важливо визначити їх потенціал, напрями розвитку необхідної інфраструктури, залучити потрібні ресурси. Тільки збереження потенціалу, його модернізація та реструктуризація здатні забезпечити прогрес містам і державі, реальну, а не уявну економічну незалежність. Муніципальна влада повинна визначити оптимальну стратегічну модель розвитку міста, створюючи нові та підтримуючи ті підприємства, які можуть ефективно працювати, стимулюючи розвиток міської інфраструктури.

Важливе місце в структурі міських поселень України посідають монофункціональні міста, які виникли та існують на базі одного чи кількох однопрофільних містоутворюючих підприємств. У країні налічується 122 таких міста, або 27% від загальної кількості міських поселень. Серед них потрібно виділити міста, які сформувалися на базі електростанцій: Зугрес, Бурштин, Вишгород, Міусинськ, Щастя, Кузнецовськ, Енергодар, Славутич та інші. "Атомні міста", що виникли завдяки розвитку атомних енергооб'єктів, - Славутич, Южноукраїнськ, Нетішин, Кузнецовськ, Енергодар - мають специфічні умови свого функціонування.

Типовим монофункціональним містом є Енергодар. Досвід його створення, розв'язання проблем соціально-економічного та екологічного функціонування може бути корисним для інших монофункціональних міст України, створених на базі електростанцій.

Окремі питання розвитку міст відображені в працях О.М. Алімова, Б.І. Адамова, О.В. Бойко-Бойчука, В.М. Вакуленка, Б.М. Данилишина, Ю.Ф. Дехтяренка, М.І. Долішного, С.І. Дорогунцова, А.І. Доценка, О.І. Драпіковського, Ф.Д. Заставного, О.С. Ігнатенка, В.М. Князева, П.С. Коваленка, Ю.П. Лебединського, О.Ю. Лебединської, Е.М. Лібанової, П.І. Надолішного, О.М. Невелєва, Н.Р. Нижник, В.І. Нудельмана, В.І. Пили, І.В. Розпутенка, І.М. Салія, А.В. Степаненка, В.А. Скуратівського, В.П. Троня, В.П. Удовиченка, В.І. Ханіна, О.С. Чмир, Н.Г. Чумаченка, Ю.П. Шарова та інших.

Корисними для подальшого розвитку цієї проблеми є дослідження зарубіжних учених, зокрема А.Г. Аганбегяна, М.К. Бандмана, Ж.

Божьо-Гарньє і Ж.Шабо, Ю.П. Бочарова, В.П. Бутузова, Д.В. Валового, Г.С. Вечканова, А.Е. Гутнова, У. Ізарда, А.Е. Котляра, Г.М. Лаппо, Ю.К. Лейбера, Є.М. Маркова, Є.Н. Перцика, І.І. Сігова, Г.Й. Фільварова, В.Т. Фотченка, Б.С. Хорева, Р.І. Шніппера та інших.

Незважаючи на те, що розробці окремих питань цієї проблеми приділялася значна увага, деякі найсуттєвіші з них залишаються ще недостатньо розробленими. З огляду на це виникає потреба в подальших дослідженнях у зазначених та інших напрямках аналізованої проблематики, багато питань потребують наступного теоретико-методологічного осмислення з метою створення систем управління соціально-економічним розвитком монофункціональних міст України.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється: важливістю об'єктивного розкриття соціально-економічного розвитку системи державного управління монофункціональними містами в різних регіонах України, недостатньою розробкою цієї проблеми, необхідністю використання вітчизняного і зарубіжного досвіду. Отже, вибір теми дисертаційної роботи, що має важливе соціально-економічне значення, пояснюється відсутністю теоретико-методологічних розробок в управлінні розвитком монофункціональних міст України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось у межах планової теми № 06 “Основні напрями вдосконалення територіальної організації влади та управління в контексті проведення Адміністративної реформи в Україні” комплексного наукового проекту “Державне управління та місцеве самоврядування” (РК 0199U002827) кафедри управління містом Національної академії державного управління при Президентіві України, з якої автор дисертації були виконавцем розробки окремих розділів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є науково-теоретичне обґрунтування форм і методів управління монофункціональним містом, містоутворюючою базою якого є атомні електростанції.

Для досягнення мети були поставлені такі *завдання*:

- здійснити аналіз наукової літератури, законодавчої та нормативної бази, вітчизняного й зарубіжного досвіду і на підставі цього визначити напрями дослідження;
- оцінити відповідність законодавчо–нормативної бази України потребам розробки та реалізації програм розвитку монофункціональних міст;
- розкрити сутність і зміст поняття “монофункціональне місто”;
- здійснити класифікацію монофункціональних міст за чисельністю населення та типологію за господарським профілем;
- дослідити модель управління соціально-економічним розвитком і критерії віднесення населеного пункту до категорії монофункціонального міста;

- обґрунтувати, що Енергодар є типовим монофункціональним містом, яке створене та функціонує на базі Запорізької атомної і Запорізької теплової електростанцій та охарактеризувати місто як об'єкт державного управління;

- запропонувати форми та методи найбільш ефективного управління містами з моногалузевою структурою виробництва;

- визначити етапи створення проекту програми управління монофункціональними містами.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ринкові перетворення економіки на загальносвітових засадах базуються на посиленні акцентів на місцевому самоврядуванні та корпоративному управлінні містами. За умови впровадження науково-прикладних результатів дисертації стануть можливими відповідні перетворення в управлінні монофункціональними містами, що суттєво вплине на підвищення ефективності прийняття управлінських рішень. У такому разі масштабний соціально-економічний проект, яким є Програма, навіть у досить складних соціально-економічних умовах може бути реалізований.

Об'єкт дослідження - місто з моногалузевою структурою виробництва, основною базою якого є Запорізька атомна електростанція (м. Енергодар).

Предмет дослідження – система розвитку органів державного управління соціально-економічним розвитком монофункціональних міст України.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали фундаментальні положення сучасних теорій державного управління і місцевого самоврядування, законодавчі й нормативні акти України, зокрема Конституція України, закони України, укази Президента України, нормативні документи Кабінету Міністрів України, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань соціально-економічного розвитку міст і територій, особливості розвитку монофункціональних міст та формування державної регіональної політики в умовах трансформації економіки.

Для досягнення поставленої мети застосовувалися сучасні методи дослідження, зокрема на основі системно-аналітичного методу зроблене теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок і пропозицій провідних вітчизняних й зарубіжних учених, присвячених управлінню, розвитку та функціонуванню міських поселень. З метою вирішення окремих завдань використовувалися також такі методи: статистичного аналізу - для дослідження динаміки, структури й ефективності розвитку монофункціональних міст, проблемно-орієнтовний - для наукового обґрунтування стратегічних напрямів розв'язання проблем економічного і соціального розвитку монофункціональних міст, економіко-математичний - для розрахунків кількісних параметрів ресурсного потенціалу міста й обґрунтування перспектив його розвитку; порівняльний аналіз - для визначення слабких та сильних сторін, зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на розвиток Енергодара, розробки стратегій та визначення місії міста; компаративний - для зіставлення розвитку монофункціональних міст у різних регіонах країни. Сукупність згаданих методів і прийомів становить методіку дисертаційного дослідження.

Інформаційною базою дослідження є аналітичні й статистичні матеріали центральних органів державної влади, Енергодарської міської ради, Державного Комітету статистики України, Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, Національної академії державного управління при Президентові України, Національної атомної енергетичної компанії “Енергоатом”, інші нормативно-правові документи, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв’язанні актуального наукового завдання – науково-теоретичному обґрунтуванні й розробці ефективних форм і методів управління монофункціональним містом, що забезпечує формування науково-прикладних положень для практичного використання наукових результатів.

У процесі вирішення зазначеного завдання в дисертації отримані такі наукові результати:

уперше:

- на основі системного аналізу визначено, що Енергодар є типовим монофункціональним містом, яке функціонує на базах Запорізької атомної та Запорізької теплової електростанцій;

- досліджено критерії віднесення населеного пункту до категорії монофункціональних міст;

- розкрито специфічні соціально-економічні та екологічні риси монофункціонального міста, яке сформувалося на базі атомної електростанції;

- встановлено, що при управлінні монофункціональними містами необхідно їх розглядати як міста-корпорації або міста-підприємці;

- доведено, що управління містом з економічного погляду - це бізнес-процес, що потребує подолання обмежень функціональних структур управління та створення організації, зацікавленої в ефективному управлінні ресурсами;

удосконалено:

- класифікацію монофункціональних міст за чисельністю населення та типологію за господарським профілем;

уточнено:

- сутність та зміст поняття “монофункціональне місто”;

- визначення корпоративної природи економіки та необхідності формування управління методами міського приватно-суспільного партнерства;

дістали подальшого розвитку:

- теорія програмного управління в уявленнях про імпульсний метод її реалізації, який є блочним структуруванням програми, та визначення пріоритетів залежно від часу і засобів, необхідних і доступних для їх реалізації;

- систематизація основних методичних принципів, на яких має базуватися розробка програми.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження були використані автором у Програмі соціально-економічного розвитку Енергодара та при створенні Програми розвитку підприємництва у місті Енергодарі на 2000-2005 роки (акт про впровадження № 02 - 30 від 02.09.2003 р.);

при впровадженні навчальних модулів “Органи місцевого самоврядування” та “Місцеві фінанси та бюджетний процес” на кафедрі державного управління та місцевого самоврядування Академії муніципального управління (акт про впровадження № 07-03 від 03.09.2003 р.).

Рекомендації та пропозиції, сформульовані автором на підставі аналізу стану й можливостей використання ресурсного потенціалу міста, можуть застосовуватись державними та місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування при розробці програм соціально-економічного та культурного розвитку міст, а також у спеціальних закладах освіти при розробці курсів лекцій та спецкурсів “Регіональне управління”, “Органи місцевого самоврядування”, “Управління соціально-економічним розвитком міст”, “Місцеві фінанси та бюджетний процес”.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням автора. Висновки, пропозиції й рекомендації, в тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані автором особисто. У дисертації не використовувались ідеї і розробки, що належать співавторам.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї та положення дисертаційного дослідження доповідались та дістали позитивну оцінку на УІ Всеукраїнських муніципальних слуханнях “Об’єднання зусиль заради місцевого і регіонального розвитку та процвітання України” (Київ - Кременчук, 2000), на міжнародній конференції “Формування механізмів регіональної співпраці між місцевою владою та діловими колами України і Польщі” (Вроцлав, 2000), на науково-практичній конференції за міжнародною участю “Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції” (Київ, 2003), на ІІІ Міжвузівській науково-практичній конференції аспірантів та здобувачів “Методология и методика экспериментальной работы” (Санкт-Петербург, 1997), на міжрегіональній науково-практичній конференції “Професійне становлення педагогічних працівників” (Запоріжжя, 1997).

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри управління містом Національної академії державного управління при Президентові України.

Публікації. Основні положення дослідження відображені у шести наукових працях обсягом 2,5 друкованих аркуша, три з них - у фахових виданнях.

Структура й обсяг дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з них 181 сторінка основного тексту, а також включає 22 таблиці та 5 рисунків, список використаних літературних джерел (235 найменувань), розміщений на 20 сторінках, додатки (3 таблиці) на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, визначаються мета, завдання, об’єкт, предмет, гіпотеза і методи дослідження, оцінюється ступінь розробленості проблеми функціонування та подальшого розвитку

монофункціональних міст, висвітлюється наукова новизна й практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про їх впровадження й апробацію.

У першому розділі - *“Теоретико-методологічні основи функціонування монофункціональних міст”* - розкривається поняття та сутність монофункціонального міста, аналізується сучасний стан монофункціональних міст України, критерії визначення таких міст, їх містоутворююча база, проведено класифікацію цих міст за чисельністю населення та типологію за профілем господарської діяльності.

Сьогодні в Україні ще немає єдиної думки стосовно того, які міста можна вважати монофункціональними. У результаті кількість таких міст різні науковці і фахівці визначають з великими розбіжностями. Сьогодні в Україні нараховується 453 міста, в яких проживає 28247,1 тис. чол., що становить близько 70% від усього населення країни. Збільшення питомої ваги міського населення і відповідне зменшення сільського - об'єктивний процес, характерний для всіх країн світу. Водночас зростає і кількість міських населених пунктів, особливо великих і супервеликих з населенням понад 1 млн чол., яких у державі вже налічується п'ять і наближаються до цієї межі ще три. Проте розвиток продуктивних сил, збільшення кількості великих міст не супроводжується зменшенням кількості монофункціональних. Вони і сьогодні залишаються в Україні найчисленнішим типом міських населених пунктів. На жаль, в Україні поки що не ведеться державна звітність відносно таких міст. Немає достовірних офіційних відомостей щодо кількості монофункціональних міст у країні, критеріїв, за якими те чи інше місто слід відносити до монофункціонального.

Обґрунтовано, що одним з критеріїв віднесення того чи іншого міста до групи монофункціональних може бути показник питомої ваги працюючих на містоутворюючому профільному (профільних) підприємстві (підприємствах) у загальній чисельності працюючих у місті. Якщо цей показник перевищує 50%, то без будь-яких застережень таке місто можна відносити до групи монофункціональних. Використовуючи запропонований методичний підхід, було встановлено, що в Україні нараховується 122 монофункціональних міста, - майже третина від їх загальної кількості, з них 111 - малих міст та 11 - середніх. У монофункціональних містах України на 1 січня 2003 року проживало 2725,3 тис. чол., що становить 9,5% від усього населення міст України.

Здійснено їх класифікацію за чисельністю населення та типологію за профілем господарської діяльності.

За питомою вагою зайнятого у різних сферах економічної діяльності населення можна виділити міста з переважно промисловими функціями, транспортні вузли, рекреаційні центри, районні адміністративні центри та інші.

Проблеми соціально-економічного розвитку монофункціональних міст потребують розв'язання як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевому рівнях.

На державному рівні необхідно вдосконалити законодавчу базу щодо державної фінансової підтримки депресивних міст, створити спеціальний

інвестиційний режим на територіях пріоритетного розвитку і спеціальних (вільних) економічних зон та інше.

Державна підтримка монофункціональних депресивних міст має здійснюватися шляхом стимулювання інвестиційної діяльності, надання адресних дотацій, субсидій і субвенцій бюджетам цих міст, забезпечення державними замовленнями підприємств у таких містах.

На регіональному рівні необхідно розробити та впровадити програми соціально-економічного розвитку територій і систем розселення та програми зайнятості населення, затвердити правила забудови з урахуванням регіональних особливостей соціально-економічного розвитку монофункціональних міст.

На місцевому рівні слід забезпечити: розробку місцевих програм соціально-економічного та екологічного розвитку монофункціональних міст; взаємодію органів місцевого самоврядування з державними та приватними підприємствами з питань розвитку міст; ефективне використання повноважень органів місцевого самоврядування щодо формування власних доходів; сприяння розвитку підприємництва, залученню інвестицій, спільні з іншими територіальними громадами проекти розвитку регіонів; утримання об'єктів соціально-культурної сфери.

На сучасному стані монофункціональних міст позначилися кризові явища останнього десятиріччя, серед яких:

- вузька спеціалізація виробництва, яка призводить до залежності економіки міста від роботи одного-двох підприємств, що в умовах відсутності платоспроможного попиту ставить під загрозу можливість подальшого існування цих міст;

- криза в промисловості, коли підприємства військово-промислового комплексу, будівельної індустрії, шахти практично не працюють, а інші промислові підприємства недостатньо завантажені;

- низькі темпи будівництва житла та об'єктів соціальної інфраструктури;

- обмеженість вибору професій, недостатня кількість робочих місць, нерозвиненість сфери обслуговування, що призводить до ускладнення ситуації на ринку праці, загострює демографічні проблеми монофункціональних міст;

- низький рівень доходів населення;

- відсутність розвинутої системи водопостачання та каналізаційних мереж;

- недостатній розвиток транспортних зв'язків із сільськими населеними пунктами;

- низький рівень благоустрою, наявність проблем, пов'язаних із збиранням та знешкодженням твердих побутових відходів;

- недостатність тепло-, енергопостачання та ресурсозбереження.

Невеличкі монофункціональні міста потрапляють у дуже скрутне становище в разі виведення з експлуатації містоутворюючих підприємств. Постає питання про фізичне існування міста взагалі.

Особливо гостро це питання стоїть перед шахтарськими монофункціональними містами. Шахти перепрофілювати на виробництво іншої продукції неможливо. Професія шахтарів специфічна. Виведення з експлуатації

шахт означає зміну функціонального профілю міста, де шахти є містоутворюючою базою. Йдеться буквально про виживання міста. Але в будь-якому разі, як показує світовий досвід, збереження міста навіть при його перепрофілізації обходиться суспільству “дешевше”, ніж його ліквідація, “вмирання”. Це підтверджують приклади міст і сіл Чорнобильської зони, місто Степногорськ Запорізької області та шахтарські міста Донбасу.

Аналіз літературних джерел та дослідження показали, що темі розвитку міст приділялося достатньо уваги, але залишається ще багато невирішених питань. Оцінка відповідності законодавчо-нормативної бази потребам розробки і реалізації програм розвитку монофункціональних міст показала, що ефективність розв’язання проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування і вдосконалення відносин “центр-регіони” залежить від правового поля, необхідного для розробки і реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів управління різного рівня у сфері територіального розвитку.

Обґрунтовано, що сталий розвиток економіки потрібно починати з усунення причин деградації монофункціональних міст, передусім з працевлаштування їх населення. Необхідно скоротити чисельність безробітних, створити сприятливі економічні, фінансові та соціальні умови для заохочення населення до започаткування і ведення власної або колективної справи. Такий підхід не потребує від держави значних інвестицій, її зусилля спрямовуватимуться переважно на створення відповідної нормативно-правової, психологічної та суспільно-політичної бази підтримки підприємництва.

Необхідно передбачити впровадження механізму державного стимулювання регіонального розвитку, спрямованого на підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, у тому числі депресивних, концентрацію державних та місцевих ресурсів на розв’язанні регіональних та місцевих проблем, а також на створення умов для забезпечення комплексного розвитку монофункціональних міст, покращання інвестиційного клімату, стану міського господарства та умов життєдіяльності населення.

Монофункціональні міста, що виникли на базі атомних електростанцій, істотно відрізняються від шахтарських та інших монофункціональних міст. Вони “молоді” як за строком свого існування, так і за віком мешканців. Тому тут основною проблемою є не стільки фізичне збереження міст, скільки управління їх соціально-економічним розвитком з урахуванням вже існуючої господарської профілізації.

Всебічний аналіз наукових джерел, присвячених державному управлінню соціально-економічним розвитком монофункціональних міст України, показав, що воно є однією з найважливіших управлінських проблем, рівень наукової розробки якої недостатній і не відповідає сучасному розвитку науки державного управління і практики.

У **другому розділі** – *“Монофункціональне місто як об’єкт державного управління”* - на прикладі енергетичного міста Енергодара здійснено аналіз виробничо-територіального комплексу мономіста, соціальної інфраструктури,

техногенно-екологічної (радіаційної) безпеки міста, а також розкрито перспективи функціонування Запорізької атомної електростанції як містоутворюючого підприємства.

Наголошується на тому, що Енергодар є типовим монофункціональним енергетичним містом.

Енергодар розташований на лівому березі Каховського водосховища, в 120 км (уздовж берега) і в 70 км (по р. Дніпро) на південний захід від обласного центру - Запоріжжя. Виникло місто в 1970 році. Початком майбутнього енергетичного комплексу стало будівництво чотирьох блоків потужністю по 300 тис. кВт/год кожний першої черги Запорізької теплової електростанції і трьох блоків потужністю по 800 тис. кВт/год другої черги. Енергетичний потенціал електростанції становив 3600 тис. кВт/год і став одним із найбільших у Європі. У 1972 році селище будівельників дістало назву Енергодар. У 1977 році було прийнято рішення про будівництво Запорізької атомної електростанції потужністю 6000 кВт/год. Зараз це одне із найбільших підприємств України, яке забезпечує роботою більш ніж 15 тис. працівників.

Висвітлено матеріали аналізу ресурсного потенціалу міста і доведено, що в умовах, коли місцева влада залишається "сам на сам" з проблемами соціального розвитку міста з дефіцитом місцевого бюджету, одним з можливих напрямів пом'якшення руйнівних наслідків кризи в економіці є взаємодія місцевої влади з представниками недержавного сектора. Основною причиною кризового стану міського господарства є відсутність платежів за вироблену енергогенеруючими підприємствами міста електроенергію.

У найближчому майбутньому у місцевої влади має бути набагато більше можливостей, серед яких не тільки створення підприємств комунальної власності, а й розвиток кредитно-фінансових відносин з малим бізнесом на базі комунальної власності, гарантування застав при його кредитуванні. Спроможність малого бізнесу зробити вагомий внесок у вирішення найважливіших проблем, а саме у створення нових робочих місць та поповнення бюджету, зумовлює необхідність приділити увагу розвитку цього сектора національної економіки. Це сприятиме виходу країни з економічної та соціальної кризи, побудові ринкового соціально орієнтованого суспільства під гаслом "добробут - шляхом свободи розвитку". Загальна стратегія Енергодарського міськвиконкому щодо сприяння розвитку малого бізнесу та підприємництва відповідає пріоритетним напрямам регіональної та державної політики. Проте активність останнього стримується фінансовими бар'єрами. Основним джерелом інвестицій поки що залишаються власні фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу.

Для успішного розвитку малого бізнесу вкрай необхідним є його державне стимулювання шляхом встановлення сприятливого режиму оподаткування та звільнення від податку частини прибутку, що спрямовується на рефінансування малих підприємств, створення механізму кредитування та страхування підприємництва, вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює розвиток приватної ініціативи.

У розділі розкривається система розвитку державного управління одного з унікальних міст - Енергодара, оскільки на його території сконцентровано 20% від встановленої потужності всієї енергетики України. Останнім часом енергогенеруючі підприємства міста виробляють близько 30% від загального обсягу електроенергії в країні. Прискорений розвиток паливно-енергетичного комплексу є одним з пріоритетних завдань органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України. Для енергетичних підприємств, розташованих в Енергодарі, реалізація завдань, визначених Концепцією енергетичної безпеки України, ускладнена через близькі строки відпрацювання проектного ресурсу енергоблоків Запорізької атомної електростанції (2014- 2019 роки) та Запорізької теплової електростанції (2004-2008 роки), а також через порівняно близькі строки відпрацювання проектного ресурсу гідроелектростанцій Дніпровського каскаду. Тому поступове виведення з експлуатації енергоблоків Запорізької атомної та Запорізької теплової електростанцій, що відпрацювали свій проектний ресурс, призведе до значного ускладнення енергопостачання споживачів півдня України і, крім того, викличе соціальну напруженість у місті, спричинить втрату унікальної промислової інфраструктури, інтелектуального потенціалу регіону.

Підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу міста мають сприяти вдосконалення системи управління соціально-економічним розвитком міста, відхід від монофункціональності та реновація потужностей Енергодарського енерговузла з метою продовження його роботи мінімум до 2050 року.

У **третьому розділі** - *“Програмно-цільове управління містами з моногалузевою структурою виробництва”* - на основі проведеного аналізу обґрунтовано, що при управлінні монофункціональні міста необхідно розглядати як міста-корпорації.

Доведено, що соціально-економічний стан міст, долю яких визначають підприємства однієї галузі або взагалі одне-два підприємства, навколо яких зосереджується все міське життя, має свої особливості порівняно з містами з диверсифікованим виробництвом. Це необхідно враховувати під час управління такими територіальними утвореннями. В протилежному разі згадані особливості можуть стати каменем спотикання для ефективного менеджменту в рамках місцевого самоврядування.

Найбільш компетентні й коректні пропозиції щодо розвитку комплексних цільових програм з регіональної проблематики висували такі вчені, як А.Г. Аганбегян, Р.І. Шніппер, М.К. Бандман.

Здійснюється порівняльний аналіз досвіду впровадження російської програми соціально-економічного розвитку Республіки Саха як найбільш вдалого у Росії, і програми Долини ріки Теннессі (США) як кращого зразка досвіду реалізації програми у світі.

У межах системного підходу до розгляду регіону як об'єкта програмування, а саме організаційно-економічного підходу до міста як до корпорації, видається можливим самотійне розв'язання основних його проблем.

Місто об'єднує людей, але фінансове забезпечення життя населення здійснюється на локальних підприємствах. Місто поєднує одне й друге, проте ця єдність суперечлива. Надходження до бюджету від різних підприємств різні як за загальною сумою, так і за часткою на одну людину. Але для забезпечення населення комунальними послугами, послугами медичних та освітніх закладів, транспортом тощо - тим, що належить до реалізації мети-інтересів, необхідне створення умов (рівних можливостей) для кожного. Відразу окреслюються дві проблеми: 1) щодо джерел фінансування та 2) раціонального використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Щоб уникнути протиріч при їх вирішенні, потрібно цей процес зацікавлено організувати - так, як це робиться в бізнесі. Із соціально-економічного погляду вважаємо за доцільне представити місто як корпорацію. При переході до міста як корпорації програму його розвитку потрібно розглядати як бізнес-план, першим пунктом якого є визначення стратегічної лінії міського розвитку. Ця лінія є директивною для всіх інших планів і підпрограм, що входять у програму розвитку. Відповідно до неї міський розвиток спрямовується на покращання якості життя мешканців міста та перетворення його на привабливе місце для життя та бізнесу. Програма (бізнес-план) дає змогу скласти необхідне уявлення про майбутнє міста. Вона визначає цілі, стратегії та дії за всіма програмними напрямками розвитку міста (розвиток містоутворюючих підприємств, підприємств комунального господарства міста, малого бізнесу тощо), зумовлюючи потреби та джерела необхідних засобів, організацію партнерів для реалізації відповідних завдань; орієнтується на механізм консультацій з громадянами (громадські слухання) та юридичними особами. Це означає створення нового підходу до планування, в якому враховані потреби міста як системи, що самовизначається.

Підхід до міста як до корпорації дає змогу на основі соціально орієнтованих ринкових відносин вирішити два принципово важливі завдання для обґрунтованого формування й успішної реалізації програми його розвитку.

1. Системно, відповідно до її природи описати економіку міста, виявити його внутрішні економічні та соціальні взаємозалежності та реальні можливості фінансово-економічного забезпечення розвитку та вирішення соціальних питань. Залежність соціальних результатів від економічних змушує ставитися до господарських процесів у містах як до бізнес-процесів, що вимагають пошуків та залучення джерел (можливостей) та точок зростання при мінімальних витратах на одиницю результату (міні-програм).

2. Корпоративний характер економіки міста та необхідність забезпечення його функціонування в умовах, коли ресурси постійно зменшуються, зумовлюють реалізацію в управлінні містом принципу узгодженості інтересів. Це можливо за умови корпоративного управління соціально-економічними процесами, що інформаційно описуються в програмних моделях, в яких зрозумілі цілі, інтереси та ресурси виконання програм. Таке управління не може з'явитися відразу. Воно формується поступово. Так, першим кроком на шляху формування повноцінного корпоративного управління в Енергодарі стало створення Асоціації з питань координування діяльності як організаційної форми

об'єднання інтересів, як це відбувається в бізнес-процесах. Наступним кроком стане перетворення Асоціації на повноважну організацію управління програмою розвитку - Адміністрацію програми, побудовану також на корпоративних засадах.

Запропоновано найбільш ефективний метод управління - метод поєднання та узгодження інтересів усіх зацікавлених у процесі суб'єктів:

- обґрунтовано новий концептуальний підхід до міста, в основу якого покладено розгляд його з господарсько-економічного погляду як корпорації. Корпоративний підхід дає змогу оптимально вирішувати питання програмного управління для такого територіального утворення;

- показана перспективність перетворення адміністративного управління на економічне з метою наступного розвитку міста. При цьому відповідно до міжнародної практики місто розглядається не як благодійна організація, а як "місто-корпорація", принциповою особливістю якого є поєднання підприємницької діяльності з оптимальним вирішенням соціально-економічних проблем;

- місто-підприємець передбачає сутнісний підхід до того, що визначено поняттям корпорація "Місто". Такий підхід відображає корпоративну природу економіки міста та необхідність формування управління методами міського приватно-суспільного партнерства;

- сформульовано основні принципи, якими має керуватися Асоціація з питань координаційної діяльності в процесі програмного управління містом;

- доведено, що підтримка малого та середнього бізнесу у містах з моногалузевою структурою має пріоритетне значення, оскільки цей напрям дає змогу диверсифікувати ризик на всіх етапах розвитку міста.

Комплексна програма управління соціально-економічним розвитком міста (корпорація "Місто") з урахуванням інноваційного підходу навіть у досить складних соціально-економічних умовах може бути здійснена в разі державної та суспільної підтримки хоча б на законодавчому рівні.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнене та вирішене актуальне наукове завдання, що полягає в розробленні концепції й теоретико-методологічних основ формування системи державного управління соціально-економічним розвитком монофункціональних міст України.

Отримані в процесі дослідження результати підтверджують гіпотезу, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають змогу зробити такі висновки й запропонувати рекомендації.

1. Аналіз використаних джерел та проведені дослідження показали, що тема дисертації в цілому спеціально не досліджувалась, хоча окремі її аспекти були предметом уваги вчених і практиків. Теорія управління соціально-економічним розвитком міста в Україні перебуває сьогодні на стадії формування.

2. Аналіз законодавчо-нормативної бази та відповідність її потребам розробки й реалізації програм розвитку монофункціональних міст показав, що ефективність розв'язання проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин “центр-регіони” залежать від правового поля, необхідного для розробки та реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів управління різного рівня у сфері територіального розвитку.

3. В основу дисертаційної роботи покладено системний підхід до визначення змісту поняття “монофункціональне місто” та обґрунтування того, що в процесі управління монофункціональними містами необхідно їх розглядати як міста-корпорації або міста-підприємці, що являють собою адміністративно-територіальні утворення, які об'єднують місцеві соціальні, політичні й економічні ресурси в єдиний взаємопов'язаний організаційно-виробничий комплекс. Модель управління соціально-економічним розвитком монофункціональних міст базується на засадах партнерства і є сукупністю науково обґрунтованих методів та принципів, що становлять методологію управління адміністративно-територіальними одиницями в умовах підвищення нестабільності і містить значний потенціал щодо підвищення ефективності прийняття управлінських рішень з боку державних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. При цьому основою для розробки генерального плану і програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також різних місцевих програм має стати Програма розвитку міста.

4. Сталий розвиток економіки має починатися з усунення причин деградації монофункціональних міст, передусім з працевлаштування їх населення. Особливо актуально це для регіонів з найгустішою мережею малих монофункціональних міст. Потрібне скорочення рівня безробіття, створення сприятливих економічних, фінансових та соціальних умов щодо заохочення населення до створення і ведення власної або колективної справи. Такий підхід не потребує від держави значних інвестицій, її зусилля спрямовуватимуться переважно на створення відповідної нормативно-правової, психологічної і суспільно-політичної бази підтримки підприємництва.

Для здійснення політики розвитку регіональні та місцеві органи повинні мати відповідні економічні та фінансові можливості. Важливого значення набуває ефективне використання бюджетних коштів та їх спрямування на задоволення найбільш актуальних регіональних потреб.

5. Установлено, що однією з ключових проблем в Україні є диспропорція соціально-економічного розвитку регіонів. Поглиблення дисбалансу соціально-економічного та культурного розвитку суттєво ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень, формування загальнодержавного ринку товарів і послуг, посилює загрозу виникнення регіональних криз, дезінтеграції національної економіки.

Монофункціональні міста, що виникли на базі атомних електростанцій, істотно відрізняються від шахтарських та інших монофункціональних міст. Вони “молоді”, як за строком свого існування, так і за віком мешканців. Чисельність

населення в них поки що не скорочується, вони мають перспективи подальшого розвитку на існуючій містоутворюючій базі, звичайно, за наявності певних техногенних, економічних та інших умов. Тому тут основною проблемою є не стільки фізичне збереження міст, скільки управління їх соціально-економічним розвитком на основі вже існуючої господарської профілізації з упровадженням нових форм господарювання.

6. У процесі дослідження визначено критерії віднесення населеного пункту до категорії монофункціонального міста:

- специфічні види діяльності населення, пов'язані в основному з промисловістю та іншими несільськогосподарськими сферами діяльності;
- концентрація житлового фонду, що характеризується відповідним типом містобудування;
- чисельність і висока густина населення;
- велика питома вага працюючих на містоутворюючому профільному (профільних) підприємстві (підприємствах) у загальній чисельності зайнятих у місті. Якщо цей показник перевищує 50%, то без будь-яких застережень таке місто можна відносити до монофункціональних.

Використовуючи запропонований методичний підхід, було встановлено, що в Україні нараховується 122 монофункціональних міста, тобто майже третина від загальної кількості міських поселень країни.

7. Доведено, що місто Енергодар, яке функціонує на базі Запорізької атомної і Запорізької теплової електростанцій, є типовим монофункціональним енергетичним містом України. Стратегічна місія розвитку Енергодара полягає в забезпеченні високої якості життя населення, створенні адекватного міського середовища на основі розвитку міста й ефективного виконання функцій енергетичного міста. Сталий стійкий розвиток міста - це постійне збалансоване функціонування міського поселення, спрямоване на створення повноцінного життєвого середовища для сучасного і наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інженерної інфраструктури міста, поліпшення умов проживання, відпочинку й оздоровлення населення, збереження та збагачення культурної спадщини.

Визначено, що для досягнення сталого стійкого розвитку міста потрібно відійти від монофункціональності, яка нині є основою індустрії Енергодара та породжує складні соціально-економічні проблеми, пов'язані з працевлаштуванням робочої сили, комплексним розвитком економічної бази. Крім енергетики, в місті потрібно розвивати інші виробництва, зокрема переробну промисловість, насамперед високотехнологічну, а також підприємства з виробництва товарів народного споживання та надання різноманітних послуг населенню, будівельну індустрію тощо.

8. Запропоновано новий концептуальний підхід до міста, в основу якого покладено розгляд його з господарсько-економічної точки зору як корпорації.

Корпоративний підхід дає змогу оптимально вирішувати питання програмного управління для такого територіального утворення, як монофункціональне місто.

Показана перспективність перетворення адміністративного управління на економічне з метою подальшого розвитку міста. При цьому відповідно до міжнародної практики місто розглядається не як благодійна організація, а як “місто-підприємець”, принциповою особливістю якого є поєднання підприємницької діяльності з оптимальним розв’язанням соціально-економічних проблем.

Місто-підприємець передбачає сутнісний підхід до того, що визначено поняттям корпорація “Місто”. Такий підхід відображає корпоративну природу економіки міста та необхідність формування управління методами міського приватно-суспільного партнерства.

9. Ураховуючи особливості програмного методу, визначені такі етапи створення проекту міської програми:

- розробка образу (моделі) програми в цілому та заходів щодо її виконання зокрема. На цьому етапі передбачається змоделювати всю програму таким чином, щоб досягти її стратегічної мети;
- аналіз існуючого бізнесу, тобто реальних процесів, у рамках яких передбачається вживати заходів, передбачених програмою;
- розробка нових і змінених процесів та інформаційних систем, які їх підтримують;
- упровадження нового бізнесу, тобто нових заходів, або включення нових до складу тих, що реалізуються.

Програма, як і бізнес-система - специфічна впорядкована сукупність робіт, задана у часі та просторі. Використання принципово нового підходу - реінжинірингу бізнес-процесів, тобто програмно-цільового підходу, дає змогу усунути попередні недоліки в управлінні, пов’язані із відсутністю ринкового середовища його здійснення.

Виконане дослідження дає змогу запропонувати такі рекомендації:

- для регулювання роботи енергоринку урядові необхідно прискорити внесення змін до податкового законодавства з метою оптимізації оподаткування підприємств електроенергетичної галузі, повернутися до касового методу розрахунків податків. У такому разі податки нараховуватимуться не за фактом відпуску електроенергії, а за фактичною оплатою за спожиту електроенергію. При цьому неплатоспроможний споживач буде відключатися від мережі, а для тих споживачів, відключення яких неприпустиме, необхідно передбачити механізми розрахунків, гарантовані державою. Потрібно змінити систему оподаткування підприємств енергетичної галузі, взявши за базу оподаткування реалізацію (оплату), а не валовий доход (відвантажену продукцію);
- одним з напрямів найшвидшого розв’язання проблеми зайнятості населення монофункціональних міст може стати в сучасних умовах розвиток у них малого підприємництва, звичайно, з ініціативи місцевої влади, а також за умови залучення коштів населення. Необхідно розробити Програму державної підтримки підприємництва, особливо в малих монофункціональних містах;

- для підвищення зацікавленості населення в розвитку енергетики з жителів населених пунктів, що входять до 30-кілометрової зони розміщення атомних електростанцій, плату за спожиту електроенергію не стягувати або ввести пільговий режим розрахунків (не більше від 25%);

- урахуваючи роль Енергодара в енергетичній безпеці України, передбачити в Державному бюджеті України виділення окремим рядком нормативів формування міського бюджету з урахуванням бюджету розвитку, що визначено проектом завершення будівництва і введення Запорізької атомної електростанції в цілому;

- з метою створення цільового фонду соціально-економічного розвитку території, розпорядником якого має бути міська рада, одну тисячну частину відпускної ціни кожного кіловата виробленої Запорізькою тепловою та Запорізькою атомною електростанціями електроенергії необхідно направляти в зазначений фонд. В умовах часткового розрахунку за електроенергію, що відпускається в алгоритмі розрахунків Національної атомної енергетичної компанії "Енергоатом" та Відкритого акціонерного товариства "Дніпроенерго" з атомними та тепловими електростанціями, брати до уваги пропорційне відрахування коштів до фонду соціально-економічного розвитку території;

- для посилення відповідальності перед органами місцевого самоврядування в частині наповнення місцевого бюджету необхідно вирішити на рівні уряду питання повернення статусу юридичних осіб Запорізькій атомній і Запорізькій тепловій електростанціям.

Складна та багатоаспектна проблема дослідження, звичайно, не вичерпується питаннями, розглянутими в дисертації. Це вимагає подальших досліджень щодо взаємодії економічного, соціального, екологічного й природного компонентів сталого розвитку монофункціональних міст.

Потребують вивчення також такі питання: несформованість муніципальної економіки, існування певних протиріч щодо функціонування місцевої влади, необхідність удосконалення та приведення у відповідність з Конституцією України деяких положень законодавчих актів, що регулюють розвиток міста, формування комунальної власності та місцевих фінансів, недостатнє використання новітніх методів планування та прогнозування місцевого розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Васильєва О.І. Відхід від монофункціональності - основний пріоритет міського розвитку // Упр. сучас. містом. - 2001. - № 4-6 (2). - С.128-133.

2. Васильєва О., Ханін В. Бюджетний кодекс України з позицій монофункціональних міст // Упр. сучас. містом. - 2001. - № 10 - 12 (4). - С.134-142. - Авторських - 5 с.

3. Лебединська О.Ю, Васильєва О.І, Єгоров О.М. та ін. Монофункціональні шахтарські міста: регулювання розвитку. - Ужгород: Патент, 2002. - 263 с. - Авторських - 35 с.

4. Васильєва О. Енергодар. 30 років місту енергетиків. - Запоріжжя, 2000. - 38 с.

5. Васильєва О.І. Монофункціональні міста України в регіональній політиці держави // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнародною участю. Київ, 29 трав. 2003 р. - К.: Вид-во НАДУ, 2004. - Т. 2.

6. Васильєва А.И., Местулова Е.Г. Оценка готовности руководителей к опытно-экспериментальной работе // Методология и методика эксперимента: Материалы III Межвуз. науч.-практ. конф. аспирантов и соискателей. Санкт-Петербург, 17-18 февр. 1997 г. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. гос. ун-та, 1997. - С. 33-34. - Авторских - 2 с.

АНОТАЦІЇ

Васильєва О.І. “Управління соціально-економічним розвитком монофункціональних міст України”. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.04 – місцеве самоврядування. – Національна академія державного управління при Президентові України. – Київ, 2004.

У дисертації визначена сутність і зміст поняття “монофункціональне місто”, кількість монофункціональних міст в Україні; проведено їх класифікацію за чисельністю населення та типологію за господарським профілем. Розроблено критерії віднесення населеного пункту до категорії монофункціональних міст.

Доведено, що Енергодар є типовим монофункціональним містом, яке функціонує на базі Запорізької атомної і Запорізької теплової електростанцій. Визначені перспективи функціонування атомної електростанції як містоутворюючого підприємства міста. Розкрито специфічні соціально-економічні та екологічні риси монофункціонального міста, яке сформувалося на базі теплової та атомної електростанцій.

Обґрунтовано, що сталий розвиток економіки потрібно розпочинати з усунення причин деградації монофункціональних міст, передусім з працевлаштування їх населення. Необхідно скоротити чисельність безробітних, створити сприятливі економічні, фінансові та соціальні умови для заохочення населення до створення й ведення власної або колективної справи. Такий підхід не потребує від держави значних інвестицій, її зусилля спрямовуватимуться переважно на створення відповідної нормативно-правової, психологічної та суспільно-політичної бази підтримки підприємництва.

Слід передбачити впровадження механізму державного стимулювання регіонального розвитку, спрямованого на підвищення ефективності

використання потенціалу регіонів, у тому числі депресивних, концентрацію державних та місцевих ресурсів на розв'язанні регіональних та місцевих проблем, а також на створенні умов для забезпечення комплексного розвитку малих міст, покращання інвестиційного клімату, стану міського господарства, умов життєдіяльності населення.

Розроблено і вдосконалено форми і методи управління містами з моногалузевою структурою виробництва, програмно-цільове управління монофункціональним містом.

Ключові слова: монофункціональне місто, містоутворююче підприємство, програмно-цільове управління, органи місцевої влади, місцеве самоврядування, регіональне управління, система розселення.

Васильева А.И. Управление социально-экономическим развитием монофункциональных городов Украины. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук государственного управления по специальности 25.00.04 – местное самоуправление. - Национальная академия государственного управления при Президенте Украины. – Киев, 2004.

В диссертации на основе анализа законодательной и нормативной базы, научной литературы, отечественного и зарубежного опыта по проблематике управления городами с моноэкономической структурой производства установлено соответствие законодательно-нормативной базы Украины потребностям разработки и реализации программ развития монофункциональных городов.

Определены сущность и содержание понятия “монофункциональный город”, количество монофункциональных городов в Украине, критерии, по которым населенный пункт относится к категории монофункциональных городов; осуществлены классификация этих городов по количеству жителей и типология согласно хозяйственному профилю.

На примере энергетического города Энергодара дан анализ производственно-территориального комплекса монофункционального города, социальной инфраструктуры и экологической обстановки.

Доказано, что Энергодар - типичный монофункциональный город. Выделены специфические социально-экономические и экологические черты города, который сформировался на базе Запорожской атомной и Запорожской тепловой электростанций. Определены перспективы функционирования атомной электростанции, которая является одним из градообразующих предприятий города.

Акцентируется внимание на том, что Энергодар уникален, поскольку на его территории сконцентрировано 20% установленной мощности всей энергетики Украины и производится около 30% всей электроэнергии страны.

Ускоренное развитие энергокомплекса является одной из приоритетных задач исполнительной власти в обеспечении энергетической безопасности Украины. Для энергетических предприятий, расположенных на территории города, реализация задач, определенных Концепцией энергетической безопасности Украины, усложняется ввиду близких сроков вывода из эксплуатации энергоблоков Запорожской атомной электростанции (2014-2019 годы) и Запорожской тепловой электростанции (2004-2008 годы), а также из-за сравнительно близких сроков отработки проектного ресурса гидроэлектростанций Днепровского каскада. Поэтому постепенный вывод из эксплуатации энергоблоков Запорожской атомной и Запорожской тепловой электростанций, которые отработали свой проектный ресурс, усложнит обеспечение электроэнергией потребителей юга Украины, приведет к потере уникальной промышленной инфраструктуры, интеллектуального потенциала региона.

Диспропорции в социально-экономическом развитии регионов - одна из существенных проблем в Украине. Из-за усиления дисбаланса социально-экономического и культурного развития серьезно усложняется проведение единой политики социально-экономических преобразований, возрастает угроза региональных кризисов.

В Украине сегодня насчитывается 122 монофункциональных города, в которых проживает 27% общей численности городского населения страны.

Они есть в каждом регионе Украины. Наибольшее количество их расположено в Донецкой и Луганской областях (по 17 городов в каждой области).

В сложной социально-экономической ситуации, в которой находится Украина, наиболее пострадали монофункциональные шахтерские города Донбасса. Из-за изношенности основных фондов градообразующих предприятий, частых техногенных аварий становится неэффективным и во многих случаях невозможным репрофилирование шахт. Украина впервые за свою историю столкнулась с новой для себя проблемой – массовым выводом из эксплуатации производственных мощностей.

Расходы государства на вывод из эксплуатации градообразующих предприятий и переселение населения города в другие населенные пункты страны стоят значительно дороже, чем реализация других вариантов обеспечения занятости населения. Примеры этому - города и села Чернобыльской зоны, город Степногорск Запорожской области, шахтерские города Донбасса.

Эффективность разрешения проблем регионального развития, развитие местного самоуправления и усовершенствование взаимоотношений “центр - регионы” зависит от правового поля, необходимого для разработки и реализации государственной региональной политики, четкого разделения функций и

координации деятельности государственных органов управления разного уровня в сфере территориального развития.

Рыночные преобразования экономики в условиях кризиса требуют от органов местной власти поиска и использования нестандартных форм и методов управления такими специфическими объектами, какими являются монофункциональные города. Относительно таких городов с учетом инновационного подхода (корпорация “Город”) реализация масштабного социально-экономического проекта, а именно Программы, возможна даже в сложных социально-экономических условиях.

Проанализированы и усовершенствованы формы и методы управления городами с моноотраслевой структурой производства, предложено программно-целевое управление монофункциональным городом.

Ключевые слова: монофункциональный город, градообразующее предприятие, программно-целевое управление, органы местной власти, местное самоуправление, региональное управление, система расселения.

Vasylyeva A.I. Social economic development control of multifunctional cities of Ukraine. - Manuscript.

Thesis for academic degree of candidate of sciences in public administration majoring in 25.00.04 - local government. - The National Ukrainian academy of Public Administration at the President of Ukraine. - Kyiv, 2004.

Thesis determined the essence and content of the notion “multifunctional city”, number of multifunctional cities in Ukraine as well as their classification by the number of population and typology in accordance with their economic profile.

Criteria by which a settlement refers to the category of multifunctional cities were studied.

The city of Energodar is proved as a typical multifunctional city that runs its activity on the bases of Zaporozhskaya Nuclear Power Station and Zaporozhskaya Thermal Power Station. Specific social economic and ecological features of the multifunctional cities formed of the basis of electric power stations were marked. Prospective of nuclear power electric station functioning which is one of the city forming components of enterprises was determined.

Forms and methods of government of cities with monobranch structure of production were analysed and improved, and program target government of a multifunctional city was suggested.

Key words: multifunctional city, city forming enterprise, program target government, local government, regional government, settle system.